

Nuortikon – lulesamiska Nuortik

Är en by samt tågmötesstation i södra delen av Gällivare kommun i Lappland.

Nuortikon, som betyder Nordsamestället, anlades år 1799. Det var ett s.k. frälsenybygge, anlagt av bruksägare Hermelin. Byn började kallas Nuortiokonby sedan järnvägsstationen byggts. Fram till 1940-talet var Nuortikonby samt grannbyn Tidnokenttä väglösa byar. År 1947 började vägbygget som var färdigt 1949. Nuortikon station har trafikplatssignatur: Nrt. Den ligger längs malmbanan cirka 6 kilometer sydväst om Nuortikon by. Söder om stationen ligger ett större myrområde. Sluppukappe. Strax nordväst om stationen ligger sjön Särkisjärvi.

Stationen byggdes på 1890-talet. Ungefär samtidigt byggdes också sågen cirka 3 km söderut. Vid Nuortikon station bodde som mest 13 familjer. Ibland anordnades dans vid stationen. Till slutet av 1930-talet fanns en dansbana. Nuortikon station hade affär på 1930-talet. Skolan fanns under många år. Den upphörde dock 1935/36. 1936 flyttades skolbyggnaden till Torasjärvi. Nuortikon station tynade av allt mera. I slutet av 1950-talet var området i praktiken obebott. I början av 1960-talet byggdes en väg till Nuortikon station samt Kaartijärvi med grenväg till Råneträskvägen.

Källa: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Nuortikon>

Från Tommy Rapps förnämliga bloggsida har jag hämtat följande intressanta berättelse:

Nuortikon Marja – En mörderska eller bara elakt prat?

Nuortikon-Marja, eller Maria Andersdotter Labba som var hennes riktiga namn, finns omnämnd i otaliga muntliga historier. Anledningen till att vi ännu idag kan höra om henne i historierna är dock kanske inte så smickrande för hennes egen del.

Maria Andersdotter Labba föddes 1801-01-29 som dotter till skogssamen och nybyggaren i Purnu, Anders Andersson Labba och hans hustru Ingrid Jakobsdotter. Maria gifte sig 1828, då hon var 27 år gammal, med skogssamen och sedemera nybyggaren Nils Olsson Ruokok, född 1806-

05-07 i Sjukksjukksbyn. Paret blev tillsammans nybyggare i Nuortikon och enligt uppgift var pörtet, som då var Nuortikons enda, stort och med väldiga golvtilljor. Det fanns tre rutade små fönster samt i ena hörnet en låg, öppen spis. I ett annat hörn stod en skåpsäng i två våningar samt en del andra möbler. Allt möblemang var gjort hemma på gården och målat i vackra färger.

Tillsammans fick paret tolv barn varav nio uppnådde vuxen ålder så man kan med god grund säga att det finns många levande ättlingar till henne idag. Maria blev änka 1859 och lämnades ensam med tre döttrar och en son som sedan dog 1862, 21 år gammal. De övriga barnen var redan så pass vuxna att de lämnat hemmet. Maria hade således ensam både en gård med djur att ta hand om, samt därtill en stor renhjörd. Eftersom hon saknade manlig arbetskraft så brukade hon leja arbetsfolk från bland annat Nattavaara. Det sägs att hon var väldigt frikostig med sina arbetskarlar som varken saknade mat, dryck eller brännvin. Hon ska en gång ha anlitat Olli Öhman från Nattavaara som arbetskarl och som han visste om hennes frikostighet låtsades han då vara lite sjuk. Det tog inte många sekunder innan en sup stod till bjuds som medicin. På den tiden då det ännu inte fanns åldringsvård så auktionerades dessa stackars själar ut genom en kommunal auktion. Den som begärde den minsta summan per år för att ta hand om åldringarna vann så auktionen. De fick därefter vackert följa med sin nya vårdare till sitt nya hem. Enligt den muntliga traditionen skall Marja genom åren ha ropat in otaliga gamlingar på detta sätt men de blev oftast inte långlivade i hennes händer. Historierna säger att hon tillsammans med sin piga vid namn Lotta efter en tid höll fast de gamla och därefter stack en strumpsticka genom armhålan och in till hjärtat. Eftersom summan betalades ut per år så blev det hela en ekonomisk vinst. Huruvida detta verkligen har skett finns inga som helst bevis på, och det kan naturligtvis vara så att allt bara var elakt prat. Enligt historien hade Marja trots att hon var änka det väldigt gott ställt med både en stor renhjörd och nötkreatur hemma på gården. Att en ensam kvinna klarade sig bra kunde nog naturligtvis sticka ordentligt i ögonen på vissa under en tid då de flesta hade svårt att få mat på bordet och fullt med svältande barn hemma i stugan.

Trots det elaka pratet om henne så säger historien att Maria var mycket gästvänlig. Hennes gård låg på vägen mot Gällivare och alla som skulle dit från Nattavaara och övriga platser omkring hade vägen förbi Marjas pörte i Nuortikon. Till fots, skidor, bakom ren eller häst så stannade man till hos Marja och blev då bjuden på de förfriskningar som gården kunde erbjuda.

Huruvida historierna om henne är sanna eller inte kommer vi nog aldrig få reda på men hon verkar ha varit en udda kvinna som nog hade en hel del skinn på näsan. I en notis i tidningen Norrbottens Kuriren från år 1870 kan vi läsa följande om henne;

”Berygtadt mål afdömt. Lappnybyggare enkan Maria Andersdotter från Nuortikon i Gellivare socken, en 68 årsqwinna hwilken under en längre tid, så som det icke utan skäl förmodas, biträdd af mer eller mindre syndige rådgifware, emot Landskanslisten Dahl, använd alla intrigens wapen för att tillegna sig en honom (Dahl) tillhörig renhjörd dömdes fredagen den 11 dennes till straffarbete under 1,5 års tid samt till förslust medborgeligt förtroende under en tid af 6 år. Denna process jemte många andra likartade tycktes wittna omen oförklarlig karaktlöshet lindrigast sagdt okunnighet, hwad beträffar edens betydelse. Den åldriga förbryterskan, om hwilkens hjälpsamhet motsägande rykten för öfrigt ha mycket godt att berätta, har intagits för undergående af ådömda straff. För att wara af lappbörd, ter hon särdeles intelligent ut, men f-n är ju också intelligent.”

Därtill skriver Samuli Paulaharju i sin bok ”Kiveliöitten Kansaa” eller dess svenska namn ”Ödebygdsfolk” om en händelse som Marja var inblandad i. Hon verkar också ha varit väl förtrogen med trollkonster eller snarare hur man skyddar sig mot dem;

***”En annan stark nåjd var Halsus i Ripats, men hans underjordiska fick i alla fall inte bukt med Marja i Nuortikontu, som var en karsk lappgumma. Marja var på väg hemåt till Nuortikontu i sin släde när hon hörde dunder och då bakom sig. Hon körde av vägen åt vänster och röt:
”Vägen är fri!”***

Någonting brusade förbi, men det var ingenting som syntes. Gumman fortsatte sin väg – och nu mötte hon något som kom marken att darra. Marja kör igen av vägen till vänster och ryter: "Vägen är fri!"

I en väldig väril kör det osynliga folket åter förbi. Nu får gumman brått hem, slänger släden omkull i farten, rusar in i pörtet bak lyckta dörrar och får fatt i sin stora bibel. Och strax dundrar det igen som om en väldig renhjörd var i rörelse, någonting kör runt gården – det dönar i hela Nuortikontu. Och nu är det någon bak dörren, nu krafsar det någon på fönstret...Då ställer gumman bibeln framför sig, slår näven i bordet och ryter:

"Inte en tum närmare!"

Det brummar till, och så far dundret sin väg – snart hörs bara ett avläggset sus från Ripatshållet. Därborta får Halsus en besvärlig natt. De underjordiska ger sig nu på honom, och gubben får sitta i eldskydd hela långa natten."

Marja avslutade sitt liv 1888-03-07 på gården hemma i Nuortikon och uppnådde en ålder av 87 år. En långt liv vid denna tid och historierna om hennes liv lever ännu kvar idag, vilket pekar på att denna kvinna var något utöver det vanliga. Hennes piga Lotta ska på sin dödsbädd ha erkänt alla mord för prästen och bett om förlåtelse för det hemska hon gjort. Huruvida hon fick det kommer vi nog heller aldrig få veta.

Enligt Paulaharjus sagesmän ska Marja ligga bregravd under kyrkogolvet i Gällivare, förmulnad i sin renskinnspesk och Marjas gamla rengården ligger numera förmulnade i Nuortikonto ödebygder.

Källa: <http://lappmarken.wordpress.com/2013/03/07/nuortikon-marja-en-morderska-eller-bara-elakt-prat/>

Här följer en liten forskning jag har sammanställt vad gäller "inbyggarna" i Nuortikon:

På gård nr 39 Nuortikon i Gällivare församling 1776-1822 finns Marcus Hindersson, född 1772 och hustrun Cajsa Larsdotter, född 1772 som åbor. Cajsa Larsdotters föräldrar hette: Lars Larsson Nortakauko, född 1730 och

Christina Olsdotter född 1730, död 1783. Marcus och Cajsa fick barnen: Johannes, född 1799; Brita Catharina, född 1802-12-26; Nils Henrik, född 1805-06-14; Maria Helena, född 1808-05-17.

Källa: Gällivare AI:1 (1776-1822) Bild 102 / sid 190 (AID: v137552.b102.s190, NAD: SE/HLA/1010055)

Vid nästa husförhör finns inte ovanstående familj kvar i Nuortikon. Nu finner jag istället frälsenybyggaren Olof Nilsson Ruokok, född 1781-05-04 (19), död 1853-03-21, samt hustrun Ingri Mattsdotter, född 1769-09-12 som åbor. De fick barnen: Bothild, född 1798, död 1819; Christina, född 1802; Lars Olsson Huolik, född 1803-01-24, död 1824; Nils Olofsson, född 1806-05-07, död 1859-01-01; Christina, född 1808-05-13, död 1867-02-03.

Olof Nilssons föräldrar hette: Nils Larsson Ruokok, född 1722, död 1799-10-03 och Christina Pålmsdotter, född 1747, död 1827.

Ingri Mattsdotters föräldrar hette: Mathias Nilsson Sterffa, född 1746, död 1837-06-11 och Sigri Larsdotter, född 1749, död 1814-06-26.

Källa: Gällivare AI:2 (1823-1838) Bild 47 / sid 38 (AID: v137553.b47.s38, NAD: SE/HLA/1010055)

Vid nästa husförhör 1839-1845 bor ovanstående familj kvar i byn.

Källa: Gällivare AI:3 (1839-1845) Bild 16 / sid 14 (AID: v137555.b16.s14, NAD: SE/HLA/1010055)

I husförhören för 1846-1854 har sonen Nils Olofsson född 1806, övertagit fastigheten efter sin far. Nils Olofsson var den som gifte sig med omnämnda Maria Andersdotter Labba – "Nuortikon Marja" ovan.

Källa: Gällivare AI:4 (1846-1854) Bild 31 / sid 23 (AID: v137556.b31.s23, NAD: SE/HLA/1010055)

Den av mina anfäder som har bott och verkat i Nuortikon är bl.a Abmut Pålsson Viltoks son Panna, född 1847-09-30, död 1913-04-14. Han gifte sig första gången med Nils Olofsson och "Nuortikon Marjas" dotter Stina Kajsa Nilsson, född 1835-06-17, död i cancer 1892-01-25. När Panna dör benämns han "hemmansägare" i Nuortikon.

På nätet hittade jag följande lilla berättelse:

Möte med Nuortikon Marja

2013-07-02

I dag blev det åter en resa till kojans och Lillsjön i Nuortikon, fortsatte sen fotledens vidare efter en gammal gångstig mot hjortron myrarna, som säkert var upptrampade redan på 17-1800 talet. Konstaterade ganska snart att dom annars så rika hjortron myrarna var helt utan hjortron tillväxt, den några veckor tidigare hagelskuren som passerade Nuortikon, just under blomningen var nog boven i dramat, lite purken återvände jag mot kojans efter samma stig.

Efter en stunds vandring så såg jag på håll en kvinna som kom gående mot mig efter samma stig, jag stannade och inväntade kvinnan, även hon stannade och presenterade sig som Nuortikon Marja, på ryggen hade hon en rygsäck av läder och på fötterna slitna men välsmorda lappskor hon och var klädd i kjol som nådde nästan mot skorna med en typ tröjjacka på överkroppen och med en lasso på axeln, hon sa att om du ska ha hjortron i år så måste du gå en bra bit utanför Nuortikon området,

Hon besvarade min fråga utan att jag hade ställt den, du ser frågande ut och undrar vem jag är och var jag är på väg, tillade hon, ja jag är den beryktade och s.k. Nuortikon Marja, jag är döpt till Maria Andersdotter Labba och är född 1801-01-29, min far var skogssamen och nybyggare i Purnu, Anders Andersson Labba.

Hon berättade vidare att hon hade gift sig med nybyggaren Nils Olsson Ruokok 1828 och blev tillsammans nybyggare i Nuortikon.

Jag har vandrat dessa stigar i över hundra år fram till våra kalvmärknings platser som ligger längre ner efter Myrområdet, otaliga gånger har jag passerat din koja vid Lillsjön, kojans ligger alldeles intill vandrings stigen, och just nu är jag på väg till renmärkningen, det är dags för kalvmärkning igen, det är gott om insekterna på renbetes området.

Nej du behöver inte presentera dig, jag vet vem du och vi har ett släktförhållanden sen fem generationer bak i tiden påstod hon, nej nu måste jag fortsätta min färd så som jag gjort sen 1888 jag hoppas att jag

en dag ska bli benådad och befriad från vandringarna efter dessa stigar i Nuortikons flarkmyre områden jag känner att åldern börjar ta ut sin rätt, jag tittade länge efter henne innan hon försvann bakom stigkröken lägre bort.

Hon efterlämnade en känsla av naturlig samhörighet till min fritids aktiviteter av jakt, fiske och vandringar i trakterna av Nuortikons oerhörda varierande djur och naturområden. Jag återvände till kojan vid Lillsjön, lite skärrad av detta oväntade andliga möte på en gångstig vid flarkmyran i Nuortikon. Jag hoppas att vi kommer att mötas ett flertal gånger på stigarna i Nuortikon..... Hälsar Marja o Börje

Min källa: http://www.sarfanaive.se/blog_27_15.html

